

DE STAATS-SPAANSE LINIES

1	Brugge (Middelieuwe omwalling: 1300 / bastionering vanaf 1614)	A3	1	Fort Sint-Paulus - Hazegrasfort (1627)	B1	23	Fort Loo (1643)	C2	49	Schans Kijkuit (eind 16 ^e eeuw)	C3	65	Fort Miseri (1645)	F4	81	Batterij Lunterhoek (1794)	G2	97	Fort Verrebroek (1586)	H3	116	Fort Sint-Petrus (1584)	I3																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																			
---	--	----	---	--	----	----	-----------------	----	----	--	----	----	--------------------	----	----	----------------------------	----	----	------------------------	----	-----	-------------------------	----	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

STAATS & SPAANS IN DE CLINCH

FORTEN EN LINES
IN DE GRENREGIO

ONTDEK ZELF DE STAATS-SPAANSE LINES!
Bioscopen, karten en routebeschrijvingen voor de wandelaar. Reizen, nu ter en automobilist zijn verkrijgbaar bij de NVV in Zeeland en de toeristische bureaus in Antwerpen, Wels en Oost-Vlaanderen. De medewerkers helpen u graag verder.

TORHOFSTADT - WEST-TOER
Sint-Niklaasstraat 2
9000 Gent
België
Tel. +32 9 269 26 00
Fax +32 9 269 26 00
www.torhofstad.nl

WEST-TOER
Koning Albert 1 Laan 120
8200 Sint-Michiels
België
Tel. +32 50 30 55 00
Fax +32 50 30 55 90
www.westtoer.be

WVV ZEELAND
Markt 11-13
4330 Gd Tornewe
Nederland
Tel. +31 315 62 10 22
Fax +31 315 62 11 11
www.wvzeeland.nl

ANTWERPEN
Grote Markt 13
2000 Antwerpen
België
Tel. +32 3 329 01 03
Fax +32 3 329 01 37
www.vlaanderen.be

COLOFON
Deze kaart kwam tot stand door samenwerking tussen partners van het Interreg IVA-project 'Forten en Lines in Grensgebied Periood 2014-2020'.
VU: Provincie West-Vlaanderen
REDACTIE: Werkgroep Recreatieve Kaarten
ENKELREKANTE: Sauto-reclame.be
FOTOGRAFIE: Vids, Westtoer, Robrecht Pilen, Winant Halwek
CONCEPT, ONTWIKKELING EN VORMGEVING: Sauto-reclame.be
DRUK: Opaknet
DATUM VAN UITGIFTE: 1 augustus 2012
DISTRIBUTIENUMMER: 07/2012/0248/18
Deze uitgave werd mogelijk gemaakt door een bijdrage uit het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling.

ANDERE KAARTEN BESCHIKBAAR:
De kaarten kaderen in het project rond fort, versterkte steden en lines in de grensstreek van Vlaanderen met Nederland. Alle verdedigingswerken in linieverband, leveren een historische bijdrage aan de grensvorming. Deze elementen, weliswaar uit verschillende periodes, bieden landschapelijk, recreatief, ecologisch en cultuurhistorisch gemeenschappelijke kansen.

PARTNERS:
West-Vlaanderen
Oost-Vlaanderen
Provincie Zeeland
Antwerpen
Stad Antwerpen
Provincie Noord-Brabant
Vlaamse Gemeenschap
Europees Unie

www.staatsspaanselines.eu
Lexicon: www.staatsspaanselines.eu/algemeen/wat/terminologie

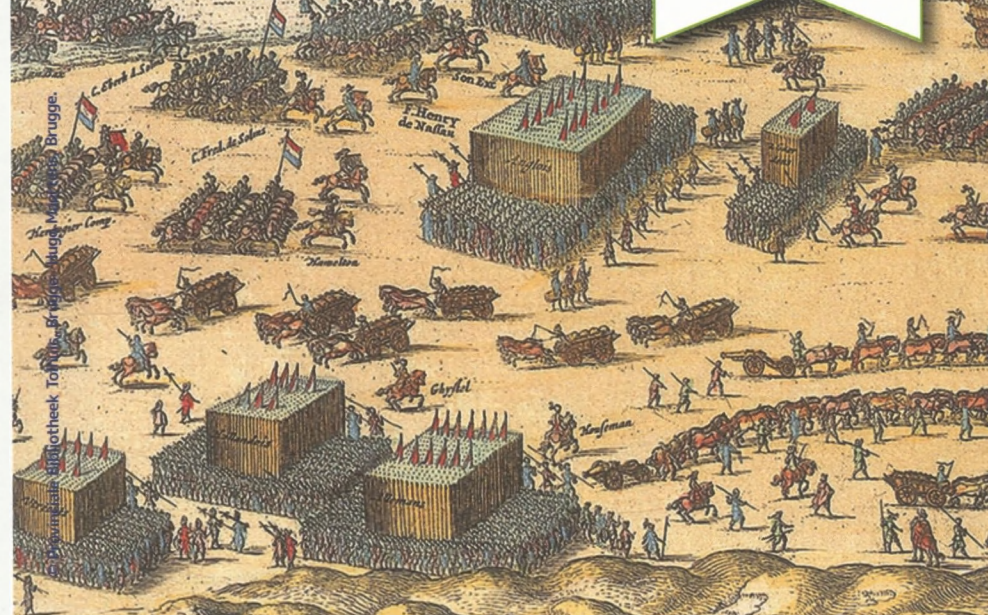
180 jaar wapengekletter

Tussen 1568 en 1713 was de grensregio tussen Knokke en Antwerpen vaker wel dan niet een bloedig strijdtonel. De Nederlanden wilden zich in politiek, economisch en religieus opzicht losmaken van het Spaanse Rijk waaraan ze deel uitmaakten. De belangrijkste grootmacht van die tijd liet dat niet zonder slag of stoot gebeuren. Het conflict kreeg later de naam Tachtigjarige Oorlog (1568-1648).

Maar zelfs na tachtig jaar strijd lag de grens tussen Noordelijke ('Staatsen') en Zuidelijke Nederlanden ('Spaansen') nog niet vast. Vandaar de reeks kortere of langere die erop volgden. De bekendste daarvan zijn in politiek, economisch en religieus opzicht losmaken van het Spaanse Rijk waaraan ze deel uitmaakten. De belangrijkste grootmacht van die tijd liet dat niet zonder slag of stoot gebeuren. Het conflict kreeg later de naam Tachtigjarige Oorlog (1568-1648).

Maar zelfs na tachtig jaar strijd lag de grens tussen Noordelijke ('Staatsen') en Zuidelijke Nederlanden ('Spaansen') nog niet vast. Vandaar de reeks kortere of langere die erop volgden. De bekendste daarvan zijn in politiek, economisch en religieus opzicht losmaken van het Spaanse Rijk waaraan ze deel uitmaakten. De belangrijkste grootmacht van die tijd liet dat niet zonder slag of stoot gebeuren. Het conflict kreeg later de naam Tachtigjarige Oorlog (1568-1648).

DE STAATS-SPAANSE LINES

6 Best bewaarde vesting uit de Spaanse Successieoorlog Fort van Beieren

Het Fort van Beieren is Vlaanderens best bewaarde vesting uit de Spaanse Successieoorlog. Het werd waarschijnlijk in 1705 opgericht door Franse troepen, als schakel tussen Brugge en Damme. Ook tijdens de Oostenrijkse Successieoorlog deed het nog dienst. Gedurende de Eerste Wereldoorlog plaatsten de Duitsers een veldbatterij op de aarden omwalling. Daarna verloor het fort zijn militair belang.

Tip: In het provinciaal domein kunt u rustig wandelen of picknicken. En aan boord van de Lemme Goedzak bekijkt u het fort vanaf het water.
① www.westvlaanderen.be/kwaliteit/leefomgeving/natuur/domeinen
② www.westvlaanderen.be/informatiecentrum

10 Beschermers van Brugge Stadswallen van Damme

Damme was in de Middeleeuwen een van de drukste voorhavens van West-Europa. Door de verzanding van het Zwin verloor het echter zijn economische betekenis. Met de aanleg van de stadswallen startte men in 1617-1618 tijdens het Twaalfjarig Bestand. Damme lag immers tegenover de Staatse vesting Sluis en kreeg een belangrijke rol toebedeeld in de bescherming van Brugge. De hoofdwal was een regelmatig zevenhoek, voorzien van zeven bastions.

Tip: De 43 meter hoge kerktoren van Damme biedt u een uniek panorama over het omringende vestingslandschap.
① www.toerismeindamme.be

11 Ecologie in een historisch kader Verbrand Fort

Ooit was het Verbrand Fort een vooruitgeschoven stelling om Brugge en Damme te verdedigen tegen aanvallen vanuit de Verenigde Provinciën. De versterking werd omstreeks 1703-1704, tijdens de Spaanse Successieoorlog, door Franse troepen aangelegd. Het was een klassieke vierkante redoute met een gracht rond het terrein.

Tip: Tussen vestingstad Damme en het charmante dorpje Oostkerke vindt u 'de Sluis': een eiland en een onderdoorgang van het Schipdonkkanal en Leopoldkanaal onder de Damme Vaart.

13 De Vlaamse erfenis van Menno van Coehoorn Fort Sint-Donaas

Fort Sint-Donaas werd door de Spaansen aangelegd in 1605, na de herovering van Sluis door de Staatsen in 1604. Het maakte samen met Fort Sint-Job en Fort Sint-Frederik deel uit van een driedelige fortengroep aan de Verre Vaart en de Zoute Vaart. Beide vaarten lagen op de plaats waar zich nu de Damme Vaart bevindt. Fort Sint-Donaas werd door een linie verbonden met Fort Isabella in Knokke-Heist. Tijdens de Spaanse Successieoorlog werd het fort aangepast naar plannen van de Staatse vestingbouwer

De militaire rol van het fort is al lang uitgespeeld, maar ecologisch heeft het vandaag een belangrijke functie. Er leven heel wat water- en weidevogels, en aan de restanten van de vroegere gracht bevindt zich een interessante oevervegetatie. Het Verbrand Fort werd eind 2011 weer zichtbaar gemaakt en is op zijn plek langs de Schipdonkvaart dicht bij Damme makkelijk te bezoeken. Er loopt ook een fortenuitruiter langs.

Menno van Coehoorn. Het kreeg twee extra redoutes in het zuiden en een zogeheten zwaluwstaart in het noorden. Door de aanleg van de Damme Vaart verdween Fort Sint-Donaas grotendeels, maar de zwaluwstaart is nog goed herkenbaar. Hij is trouwens het enige bewaarde restant van Menno van Coehoorns werk in Vlaanderen. Sinds de gedeeltelijke restauratie in 2011 kunt u zich weer voorstellen hoe hij er oorspronkelijk uitzag.

Tip: Een wandeling doorheen het natuurgebied van de Sint-Donaas polder waar zich ook een natuurobservatiepunt bevindt. Ter hoogte van Lapscheure kunnen fietsers en wandelaars de Damme Vaart oversteken met de Kobus, een zelf te bedienen oversteekboot.
① www.brugsemeeland.be

32 De zeven redans van de gouverneur Cantelmolinie

De Cantelmolinie verbond de twee forten Isabella en Sint-Donaas. Ze was opgebouwd als een doorlopende linie met zeven redans (bolwerken met twee schuine zijden) op een onderlinge afstand van 150 meter. Vandaag is de linie nog duidelijk in het landschap te herkennen. Maar naam dankt ze aan generaal de Cantelm, de Spaanse gouverneur van Vlaanderen, op wiens bevel ze werd verbouwd in 1640.

De Cantelmolinie, aangelegd vanaf 1632, verving de Fonteinelinie of Linie van de Vuile Vaart uit 1622. Die vaart is vandaag nog te zien in het landschap. Langs beide linies werden een aantal kleinere redoutes gebouwd die inmiddels verdwenen zijn.

Tip: In de Hazezgraspoeder, vlakbij het Zwin, proeft u lekkere honseproducten en kunt u overnachten in een unieke landelijke kader.
① www.knokke-heist.info
② www.natuurpuntknokke-heist.be

22 Twee forten, één dorp Retranchement Cadsandria

Ooit was Retranchement een belangrijk militair bolwerk dat de monding van het Zwin beheerste. Het ontstond uit Fort Nassau, door de Staatsen gebouwd na het Twaalfjarig Bestand op een plek waar ze al in 1604 een redoute hadden opgeworpen. Een kilometer noordelijker bouwden de Staatsen Fort Oranje. Met twee wallen verbonden ze beide forten. Vandaag de naam Retranchement Cadsandria.

Retranchement is immers Frans voor 'tweede omwalling'. De vesting groeide langzaam uit tot een echt dorp dat in 1680 zijn militaire functie verloor. Eind achttiende eeuw werd de vesting nog twee keer opgeknapt, toen er oorlog dreigde. Maar in 1795 was haar rol definitief uitgespeeld. Vandaag getuigen alleen de steile wallen en grachten en het Fort Nassau van Retranchements strategisch belangrijke verleden.

Tip: Het Zwin is nu een uniek natuurgebied. Aan beide zijden van de grens vindt u een bezoekerscentrum.
① www.zeeandruusland.nl
② www.zwin.be

20 Getouwtrek om het Zwin Fort Berchem

Bij het Beleg van Sluis in 1587 sloot de hertog van Parma het Zwin af met een schipbrug. Na de val van de stad werd het bruggehoofd op de rechteroever verbouwd tot een fort. Het kreeg de naam Fort Terhofstede, naar het nabijgelegen gehucht. Het fort had veel te lijden van de tijdstroom in de Zwingel, en de getijden eeuwen werd het fort opgeheven en gesloopt, maar dankzij de restauratie in 2010 kunt u het weer op zijn oorspronkelijke locatie bewonderen.

In 1604 kwam de rechteroever van het Zwin in Staatsen handen. Daarom wierpen de Spanjaarden langs de linkeroever een reeks versterkingen op. De Staatsen van hun kant versterkten de rechteroever met onder meer Fort Berchem. Ter hoogte van de loop door liniebouwer Menno van Coehoorn strategisch werd verlegd. In 1762 kocht de gefortuneerde Hugenoten familie Hennequin de schans om ze te verbouwen tot fraaie buitenplaats.

Tip: Bezoek zeker Het Bolwerk in IJzendijke, het museum over de Staats-Spaanse Lines.
① www.museumhetbolwerk.eu

30 Waar is het koffertje van Hennequin? De Kruisdijschans

In 1640 legden de Staatsen de Kruisdijschans aan om de weg van Aardenburg naar Sluis te beveiligen. Deze redoute (een kleine, volledig omwalde versterking) raakte na de Tachtigjarige Oorlog in verval. In 1701 werd ze hersteld om de Edele te bewaken, een rivier die van de loop door liniebouwer Menno van Coehoorn strategisch werd verlegd. In 1762 kocht de gefortuneerde Hugenoten familie Hennequin de schans om ze te verbouwen tot fraaie buitenplaats.

Het vierkante woonhuis staat er nog steeds, en is waarschijnlijk gebouwd op de funderingen van een wachttorende middenin de redoute stond. Middenin de schans in de westelijke dijk van de Isabellapolder te liggen. Het verval trad in en in 1672 werd de schans opgeheven. Uiteindelijk bleef er alleen een nauwelijks zichtbare verheffing in het landschap van over. Maar in 2006-2008 is de schans gedeeltelijk gereconstrueerd en nu prominent te zien.

Tip: In Sluis kunt u de goed bewaarde vestingwallen bezoeken. Op het belfort staat 'lanta van Sluis' al sinds 1424 de klok.

44 Terug van weggeweest De Oleschans

Ten noorden van Aardenburg bouwden de Spanjaarden tussen 1600 en 1604 een schans ter verdediging van de stad en de haven. Ze kreeg de naam Oleschans, naar het dorp Odelinbrugge dat zich op die plaats zou hebben bevonden. Toen Prins Maurits in 1604 het Land van Cadzand veroverde, ging de Spaanse bezetting op de loop. De schans viel vrijwel zonder strijd in handen van de Staatsen, en werd meteen ingeschakeld bij het beleg van Sluis.

Na het Twaalfjarig Bestand boette de Oleschans aan militair belang in. Bij de inpoldering van de ondergelopen landerijen ten noorden van Aardenburg in 1649 kwam de schans in de westelijke dijk van de Isabellapolder te liggen. Het verval trad in en in 1672 werd de schans opgeheven. Uiteindelijk bleef er alleen een nauwelijks zichtbare verheffing in het landschap van over. Maar in 2006-2008 is de schans gedeeltelijk gereconstrueerd en nu prominent te zien.

Tip: Een wandelpad voert u over sterk geërodeerde vestingwallen van Aardenburg, een interessant natuurgebied. Wee niet u er zelfs een boomkikker!

Tip: Het bezoekerscentrum van Middelburg (B) is uw vertrekpunt voor een wandeling door de turbulente geschiedenis van het stadje.
① www.middelburg.be/toerisme/musea.htm

63-62 Actie en reactie De Spaanse linie tussen Sas van Gent en Hulst

In 1586 viel het Land van Axel in handen van de Staatsen. Met het doorsteken van de dijken was ten zuiden van de stad een brede kreek ontstaan. Langs de noord-oever daarvan wierpen de Staatsen een verdedigingslinie op. Als reactie bouwden de Spanjaarden een eerste reeks forten op de zuidoever, tussen Sas van Gent en Hulst.

Nadat de Staatsen zich in 1633 met de verovering van Philipine een bruggehoofd verschaffen op het Vlaamse

vasteland, werd de Spaanse linie verder versterkt. Uit die tijd dateren de forten Sint-Jans, Sint-Joseph, Sint-Jacob, Sint-Livinus, Sint-Nicolaas en Ferdinandus. Op het einde van de Tachtigjarige Oorlog kwam de linie in Staatse handen en verloor al snel haar functie. De linie is nog vrij goed zichtbaar in het landschap. Vooral de in 2005-2007 opgeknapte forten Sint-Joseph, Sint-Jacob en Sint-Livinus bij Koevocht zijn echte blikvangers.

Tip: De zeekus en batterij van Zwartewijk (Westdorp) uit 1788 zijn mooi gereconstrueerd. De kus dende om bij oorlogsdreiging het polderland onder water te zetten.

Het Verdronken Land van Saeftinghe is West-Europas grootste brakwaterschonegebied. Geleide wandelingen vanaf het bezoekerscentrum in Emmadorp.

62-62 Militair patchwork De Linie van Communicatie ten oosten van Hulst

Om zich te verdedigen tegen de Spanjaarden liet de stad Antwerpen in 1584 onder andere het Land van Hulst onder water zetten. Het water reikte tot op enkele kilometers van Hulst. Om te voorkomen dat een Staats invasielager zo dicht bij Hulst kon ontschepen, bouwden de Spanjaarden in 1586 Fort Zandberg. Het fort lag aan het einde van een zandrug die van Hulst naar de waterovlakte liep. Tussen Fort Zandberg en de stad verrees Fort de Grote Rape.

In 1591 viel Hulst in handen van de Staatsen die een nieuw fort bouwden tussen de stad en de Grote Rape: de Moerschans. Beide forten werden opgenomen in een linie met gedekte weg tussen Hulst en Fort Zandberg. In 1596 vielen Hulst en de linie weer in Spaanse handen. Pas in 1545 werd Hulst door de Staatsen heroverd. Prins Frederik Hendrik liet de linie verder versterken. Menno van Coehoorn deed rond 1700 hetzelfde.

Tip: Een stukje Vlaanderen in Zeeland: Hulst. U wandelt er over de goed bewaarde vestingwallen en bezoekt museum De Vier Ankerbollen.
① www.museumdevierankerbollen.nl
De forten Sint-Joseph, Sint-Jacob en Sint-Livinus zijn verbonden door een wandelpad en fietspad over de voormalige linie.

H2 De Bedmarlinie op z'n best De Stropers en de Koningssdijk

Tussen 1702 en 1713 werd een nieuw Europees conflict uitgevochten nadat de kinderlooze Spaanse koning de kleinzoon van zijn Franse collega Lodewijk XIV als erfgenaam had aangenomen.

De markies van Bedmar begon aan de vooravond van deze Spaanse Successieoorlog in IJltempe de schans te versterken. Hij herstelde oude verdedigingswerken en richtte op strategische plaatsen nieuwe forten op. De forten werden met elkaar

Tip: De Stropers is meer dan geschiedenis. U kunt er rustig wandelen in een gevarieerd natuurdecor met bossen, heide en schrale graslanden.
① www.vlaanderen.be/nl-BE/Domeinen/Oost-Vlaanderen/Stropersbos
Het fiefgoed, met informatie op de kruin van de Koningssdijk biedt een prachtig zicht op de landschappen in Vlaanderen en Nederland.

90 Kijk verder dan de camping Fort Bedmar

Fort Bedmar werd in 1701 gebouwd in opdracht van de gelijknamige markies, op een strategische plaats aan het kruispunt van de Clingendijk en de Koningssdijk. Het vierhoekige fort was een van de belangrijkste versterkingen van de Bedmarlinie. Opvallend is dat deze nieuwe fort heel wat groter waren dan hun voorgangers, omdat de reikwijdte van het geschut aangelegd om overstromingen uit Nederland tegen te gaan, en werd in 1701 versterkt om deel uit te maken van de Bedmarlinie.

echter nog veel restanten. Zo is de lichte helling van de camping niets anders dan het glacijs, de opgehoogde schotzone voor het fort. De perceelssindeling van de camping suggereert de vorm van het vroegere fort. Achter de laurierhaag is een groot deel van de binnengracht bewaard. Op de toegangswegen richting camping markeren kasseistroken de fortgrachten en toont een doornroos in corntestaal de opbouw en hoogte van Fort Bedmar.

Tip: Op Camping Fort Bedmar vindt u een informatiepunt met een plattegrond en een beschrijving van het vroegere fort.
① www.fortbedmar.be

100 Synthese van vier eeuwen geschiedenis Fort Liefkenshoek

Meer dan 400 jaar geschiedenis in één goed bewaard gebouwcomplex. Dat is Fort Liefkenshoek. Jarenlang vormde het een Staatse enclave in de Zuidelijke Nederlanden, die als vooruitgeschoven verdedigingspost uitsluitend onderhouden werd. De voorgeschiedenis van het fort is onbekend, maar de huidige grondvorm dateert uit de eerste fase van de Tachtigjarige Oorlog (1614): een vierkant met vier bastions op de hoeken en twee ravelijnen (vooruitgeschoven driehoeken in de gracht).

De grote halfcirkelvormige kat (een verhoogde geschutstelling voor kanonnen), het sterk geërodeerde kruitmazijn en het officiersgebouw heeft het fort te danken aan Napoleon. De toiletten werden gebouwd toen het fort in de negentiende eeuw diende als quarantaineplaats voor zeel en migranten met besmettelijke ziektes. De bunkers staan op naam van de Duitsers en dateren uit de Eerste Wereldoorlog. Midden 2012 opende het nieuwe Belevingscentrum.

Tip: Fort Liefkenshoek is het best bewaarde fort van de hele Staats-Spaanse Linie, met een boeiend interactief bezoekers- en beleevingscentrum.
① www.proviant.be
Op drie zomerdagen wordt Lillo bovendien omgetoerd tot 'Bokendorp'.
① www.lilloboekendorp.be

101 Vesting wordt dorp Fort Lillo

Willem van Oranje richtte Fort Lillo op in 1579. Samen met Fort Liefkenshoek - aan de overkant van de Schelde - paste het in Willem's verdedigingsstrategie tegen een eventuele Spaanse belegering van Antwerpen. Tot lang na de val van de stad controleerden beide forten onder Staats gezag de toegang tot de haven. De verliezen voor de haven waren immens, waardoor men sprak van de 'Sluiting van de Schelde'.

Fort Lillo behield zijn rol als vesting tot 1834, en groeide uit tot een klein vestingdorp met goed bewaarde militaire gebouwen. Het is nu een pittoreske historische oase in het industriële havenlandschap. In het kader van de verhoging van de Scheldedijken zal Lillo een gedaanteverwisseling ondergaan: het getijdenhaventje wordt verlegd, en de oorspronkelijke vijfhoekige vorm van het fort wordt gereconstrueerd.

Tip: Bezoek in Lillo zeker het Poldermuseum en het nabijgelegen Havenmuseum.
① www.proviant.be
Op drie zomerdagen wordt Lillo bovendien omgetoerd tot 'Bokendorp'.
① www.lilloboekendorp.be

113 Van tegenfort tot bunkerfort Fort Sint-Filips

In een scherpe binnenbocht van de Schelde, vier kilometer ten noorden van de Antwerpse binnenstad, ligt Fort Sint-Filips. Alexander Farnese, de hertog van Parma, bouwde het in 1584 samen met Fort Sint-Maria tijdens de belegering van Antwerpen. Met die twee 'tegenforten' wilde hij de stad afsnijden van de Staatse forten Lillo en Liefkenshoek. Tussen beide forten bouwde hij ook zijn indrukwekkende schipbrug. Na de val van Antwerpen bleef Fort Sint-Filips van groot militair belang, om tegenwicht te bieden aan Lillo en Liefkenshoek.

Bij de uitbouw van de Antwerpse fortengordel in de late 19de eeuw kwam Sint-Filips wegens zijn strategische ligging opnieuw in het vizier. Er kwam een nieuw bunkerfort Filijp, met drie op de Schelde gerichte artilleriekoepels. Aan de oever kwam een kade om de verbinding te versterken met het toen eveneens nieuwe Fort Sainte-Marie, waar een torpedoanercinstallatie was opgesteld.

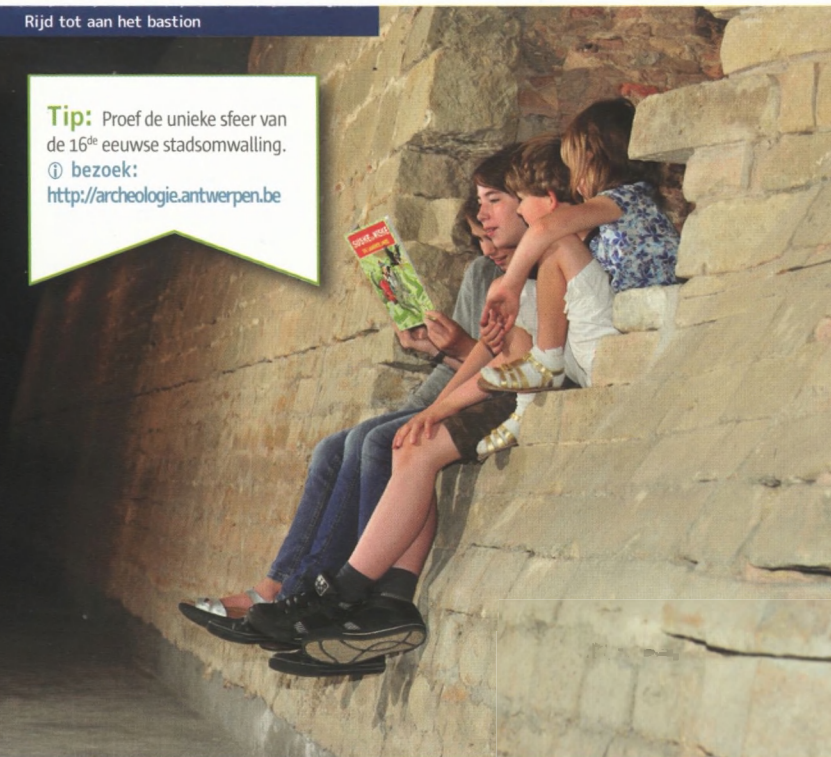

Tip: Fort Sint-Filips zelf ligt er vrij desolaat bij. Maar een wandeling op de Scheldedijk geeft u een idee van zijn strategische ligging waar de bewogen geschiedenis tot leven kan komen.

128 Parkeren aan de Spaanse omwalling Bastion Keizerspoort

Het Keizersbastion is het enige zichtbare restant van de Spaanse omwalling uit de 16de eeuw, de Gouden Eeuw van Antwerpen. Door de dreigende invallen uit het noorden en de verdediging van de bewoners en de vele buitenlandse handelaars, bestelde Keizer Karl in 1540 tot de bouw van een volledig nieuwe omwalling rond de stad. Een aantal door de Gelderse troepen van Maarten van Rossum betekende het starten voor de bouw. Het ontwerp volgde de nieuwste principes in vestingbouw: het Oud-Italiaans gebastioneerd stelsel. Daarmee was het een mijlpaal in de ontwikkeling van de vestingbouw in de Nederlanden.

Eind negentiende eeuw kastele de Antwerpijse bevolking letterlijk uit haar voegen en de gigantische omwalling werd gesloopt. Tijdens opgravingen in 2002 werden de fundamenteen herontdekt. Een deel ervan, het bastion van de Keizerspoort, werd opgegraven en op een opmerkelijke manier geïntegreerd in een ondergrondse parkeergarage.

Tip: Proef de unieke sfeer van de 16de eeuwse stadsomwalling.
① bezoekt: <http://archeologiewantwerpen.be>